

**Dziedzictwo kulturowe
amatorskiego ruchu
muzycznego na Śląsku.
Odkrywanie potencjału.**

KAMIL GOJOWY
WOLONTARIUSZ - EKSPERT
REGIONALNY INSTYTUT KULTURY
IM. WOJCIECHA KORFANTEGO
W KATOWICACH

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

RODOWÓD CHÓRÓW

Rozwój śpiewu chóralnego w dużej mierze wiązał się z powstawaniem niemieckich chórów zarówno świeckich, jak i kościelnych. Początkowo grupy śpiewaków funkcjonowały bez formalnej organizacji, choć regularnie współpracowały z organistami podczas nabożeństw. Przykładem może być działalność Jana Sebastiana Bacha, który podczas niedzielnych mszy w lipskim kościele św. Tomasza dysponował zespołem dwunastu śpiewaków.

Pierwsze męskie towarzystwo śpiewacze – Liedertafel – założył w 1809 roku Carl Friedrich Zelter, ówczesny kierownik berlińskiej Singakademie. Wkrótce potem, w 1815 roku, podobne chóry zaczęły powstawać w Lipsku oraz we Frankfurcie nad Odrą. Rozwój śpiewu chóralnego obejmował także muzykę kościelną – istotną rolę odegrał tutaj ks. Franz Xaver Witt, nauczyciel chorału gregoriańskiego w seminarium duchownym w Ratyzbonie. To właśnie on zainicjował tworzenie katolickich chórów kościelnych.

W 1868 roku w Bambergu Witt powołał do życia Ogólnoniemieckie Towarzystwo św. Cecylii (Allgemeiner Deutscher Cäcilienverein) oraz specjalistyczne czasopismo poświęcone muzyce sakralnej. Inicjatywa ta uzyskała aprobatę papieską – 16 grudnia 1870 roku wydano breve aprobacyjne Multum ad commovendos animos. W tym samym czasie na Górnym Śląsku organizacja liczyła już 73 członków, a funkcję prezesa diecezjalnego objął organista wrocławskiej katedry, Franz Dirschke.

Pierwsze występy chórów katolickich na Górnym Śląsku miały miejsce jeszcze przed formalnym ukształtowaniem struktur stowarzyszeniowych. Za najstarszy koncert uznaje się występ chóru działającego przy nowo erygowanej parafii pw. św. Bartłomieja i Najświętszej Maryi Panny, którego jednym z założycieli był Wawrzyniec Hajda. Wydarzenie to miało miejsce w 1849 roku, podczas wizyty kardynała Melchiora von Diepenbrocka w Piekarach Śląskich (Deutsch Piekar). To wówczas miał on wypowiedzieć znamienne słowa: „Jeżeli kiedy, to właśnie w tej uroczystej chwili pragnąłbym dar języków posiadać i palec u ręki chętnie dałbym sobie uciąć, abym choć kilka słów mógł do was po polsku przemówić.”

Do tej samej parafii, na zaproszenie księdza Alojzego Ficka, przybył zmartwychwstaniec o. Tomasz Brzeska, który w latach 1855–1856 zorganizował w Piekarach zarówno chór, jak i orkiestrę.

Od drugiej połowy XIX wieku ruch śpiewaczy w środowiskach katolickich zaczął przybierać masowy charakter. Na początku śpiew zbiorowy rozwijano w ramach działalności kasyn polskich, takich jak założone w Bytomiu przez księży Norberta Bonczyka i Konstantego Damrota oraz powstałe w Królewskiej Hucie z inicjatywy Karola Miarki i Juliusza Ligonja – obie te organizacje powstały w 1869 roku.

W tym okresie na Górnym Śląsku zaczęły działać także chóry cecylińskie. W latach 1870–1880 do ich pierwszych członków należeli bytomski organista Anton Leischner oraz nauczyciele F. Klose i Biersack z Bytomia. W 1871 roku w Bytomiu powstało Towarzystwo św. Alojzego, organizacja oświatowo-religijna dla młodzieży męskiej, przy której utworzono chór prowadzony przez Antona Leischnera. Jest on uznawany za pierwszego dyrygenta polskiego chóru na Śląsku.

Jednogłosowy śpiew chóralny rozwijano również w innych towarzystwach młodzieżowych, zakładanych w latach osiemdziesiątych XIX wieku w różnych miejscowościach, m.in. w Siemianowicach, Lipinach, Radzionkowie, Kochłowicach i Rudzie. Największy chór, liczący aż 600 śpiewaków, działał przy parafii pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach i prowadzony był przez księdza Jana Kapicę. W 1894 roku jego występ uświetnił uroczyste powitanie biskupa wrocławskiego Georga von Koppa. Wiceprezesem towarzystwa był znany ludowy dramaturg Piotr Kołodziej.

Śpiew chóralny rozwijał się również w ramach towarzystw zrzeszających górnośląskich przemysłowców. W jednym z nich, działającym w Bytomiu od 1890 roku, aktywnym członkiem chóru był Józef Gallus – działacz społeczny i pisarz ludowy. Dzięki jego staraniom ukazały się Pieśni polskie używane na Górnym Śląsku, wydawane w formie zeszytów nakładem „Katolika” w latach 1890–1897, a także Śpiewnik polski opublikowany w 1905 roku.

Tradycję zbierania i publikowania śląskich pieśni kontynuowali również inni pasjonaci. Wśród nich wyróżniał się Richard Gillar, organista z bytomskiego kościoła Najświętszej Maryi Panny, który w 1903 roku wydał swój zbiór pieśni. Kolejną ważną postacią był Łukasz Wallis, górnik z Rozbarku, który od 1886 roku spisywał pieśni przekazywane w jego rodzinie i środowisku. W 1925 roku opublikowano jego zbiór kolęd.

Pierwszym samodzielnym polskim zespołem chóralnym był Chór Męski Lutnia, powstały w Opolu 18 stycznia 1893 roku z inicjatywy Bronisława Koraszewskiego. Funkcję prezesa objął Jan Reginek. Polskie chóry napotykały jednak liczne przeszkody w działalności na terenie II Rzeszy. Przykładem tego były losy Chóru Męskiego Lutnia w Bogucicach, założonego w 1894 roku. Cztery lata później, z powodu represji ze strony policji oraz niechęci proboszcza ks. Ludwika Skowronka, zespół przeszedł reorganizację – zmienił nazwę na Towarzystwo Dobroczynności, w ramach którego kontynuowano działalność sekcji śpiewaczej.

Tworzeniu towarzystw śpiewaczych w pewnym stopniu sprzyjała niemiecka ustawa o stowarzyszeniach i zgromadzeniach, uchwalona przez Reichstag 15 maja 1908 roku. Choć jej celem było ograniczenie organizowania polskich wieców w regionach przemysłowych, to jednocześnie umożliwiała powstawanie lokalnych stowarzyszeń o charakterze apolitycznym, częściowo zwolnionych z nadzoru policyjnego. Zgodnie z paragrafem 7 tej ustawy zezwalano m.in. na:

- używanie języka ojczystego przez mniejszości narodowe w powiatach, gdzie Niemcy stanowili mniej niż 40% ludności,
- przynależność kobiet do stowarzyszeń,
- większą swobodę organizowania polskich imprez publicznych na terenach wiejskich.

Tymczasem górnośląska prasa polska podchodziła krytycznie do rozwoju towarzystw cecyliańskich. W 1886 roku w śląskich chórach cecyliańskich działało około 1000 osób, jednak często uważano je za narzędzie germanizacji. Chóry były organizowane przez proboszczów i prowadzone przez organistów, a ich repertuar składał się głównie z utworów łacińskich. To budziło niezadowolenie wiernych, zwłaszcza w okresach świątecznych.

Historyk Kościoła, ks. Jerzy Myszor, tak podsumował działalność tych chórów: „Chóry, organizowane często na siłę, nie przyjmowały się w parafiach, w których przeważał żywioł polski. Przykładem tego jest chór pszczyński, który przez długi czas zbierał się jedynie na kwartalnych spotkaniach przy szklance piwa.”

W odpowiedzi na to zaczęły powstawać polskie chóry niezależne, których działalność często miała charakter konkurencyjny wobec parafialnych zespołów wspierających politykę kardynała Georga Koppa.

RODOWÓD ORKIESTR

Górnice orkiestry dęte stanowią nieodłączny element dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska, odzwierciedlając zarówno tradycje muzyczne, jak i skomplikowane tło polityczno-społeczne regionu. Ich geneza, rozwój oraz współczesna rola są ściśle powiązane z historią przemysłu górniczego oraz przemianami społecznymi na tym obszarze.

Pierwsze wzmianki o orkiestrach dętych na Górnym Śląsku pochodzą z XIX wieku, kiedy to przemysł górniczy przeżywał dynamiczny rozwój. Kopalnie, będące centralnym punktem życia wielu społeczności, zaczęły tworzyć własne zespoły muzyczne, które nie tylko umilały czas pracownikom, ale także pełniły funkcje reprezentacyjne podczas uroczystości zakładowych i religijnych. Orkiestry te stały się symbolem jedności i solidarności wśród górników, a ich muzyka towarzyszyła zarówno codziennym obowiązkom, jak i ważnym wydarzeniom w życiu lokalnych społeczności.

W okresie zaborów oraz późniejszej industrializacji, orkiestry górnicze odgrywały istotną rolę w kształtowaniu tożsamości narodowej i regionalnej. Poprzez pielęgnowanie rodzimej muzyki i tradycji, stanowiły one formę oporu wobec procesów germanizacji. Muzyka była nie tylko rozrywką, ale także narzędziem integracji społecznej, pozwalającym na zachowanie odrębności kulturowej w trudnych czasach.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, orkiestry górnicze kontynuowały swoją działalność, stając się ważnym elementem życia kulturalnego regionu. Organizowano liczne festiwale, przeglądy i konkursy, które podkreślały znaczenie muzyki dętej w kulturze Górnego Śląska. W okresie PRL-u, mimo prób centralizacji i kontrolowania życia kulturalnego, orkiestry te zachowały swoją autonomię, będąc symbolem tradycji i ciągłości kulturowej.

Współcześnie, mimo zmniejszającej się liczby czynnych kopalń, tradycja górniczych orkiestr dętych jest nadal żywa. W 2023 roku “Tradycje kulturowe górniczych orkiestr dętych z Górnego Śląska” zostały wpisane na Krajową Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, co podkreśla ich znaczenie dla polskiego dziedzictwa. Jednak orkiestry te stoją przed wyzwaniami, takimi jak brak finansowania, zmniejszające się zainteresowanie młodzieży czy konieczność dostosowania repertuaru do współczesnych gustów muzycznych.

Aby zapewnić dalsze funkcjonowanie orkiestr, konieczne jest wsparcie zarówno ze strony instytucji państwowych, jak i lokalnych społeczności. Edukacja muzyczna, promowanie gry na instrumentach dętych oraz organizacja warsztatów i festiwali mogą przyczynić się do odrodzenia zainteresowania tą formą muzykowania. Przykładem takich działań jest projekt “Kultura Dęta”, mający na celu popularyzację gry na instrumentach blaszanych i integrację międzypokoleniową.

Górnice orkiestry dęte z Górnego Śląska są nie tylko świadectwem bogatej tradycji muzycznej regionu, ale także symbolem jego historii, tożsamości i solidarności społecznej. Ich przetrwanie zależy od wspólnych działań na rzecz promocji i wsparcia tej unikalnej formy kultury, aby kolejne pokolenia mogły czerpać z jej bogactwa i różnorodności.

Michał Wolski

ZORGANIZOWANY RUCH AMATORSKIEGO MUZYKOWANIA

Śląski Związek Chórów i Orkiestr

Śląski Związek Chórów i Orkiestr (ŚZChiO) -
Stowarzyszenie zrzeszające chóry i orkiestry z
terenu Śląska, będące członkiem Europejskiego...

W [Wikipedia](#)

Na tych tradycjach wyrosły takie zespoły jak:

Chór Filharmonii Śląskiej im. Henryka Mikołaja Góreckiego

Zespół Pieśni i Tańca Śląsk im. Stanisława Hadyny

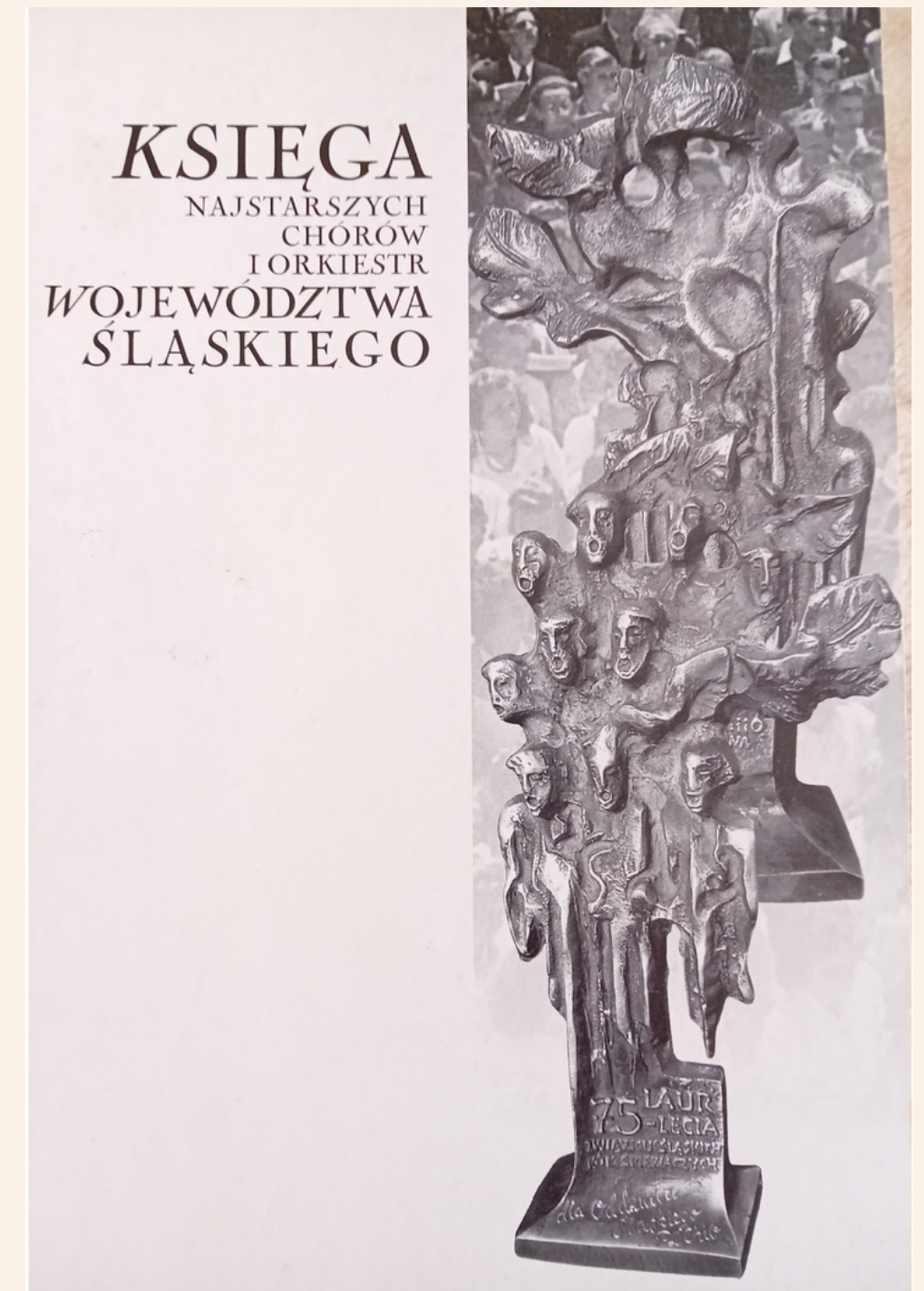
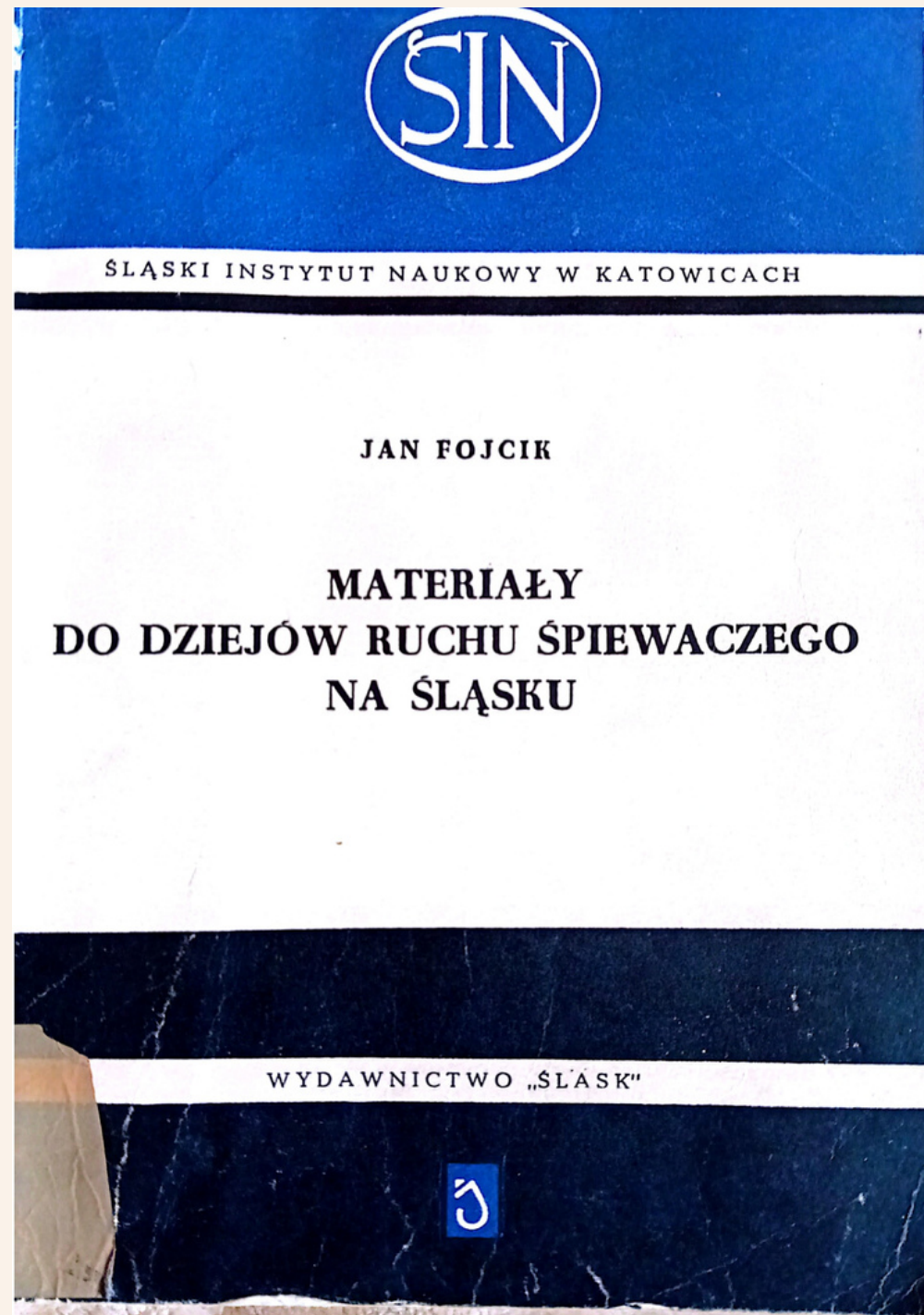
Liczne zawodowe dęte orkiestry branżowe - kopalń, policji itd.

Powstała również:

Śląska Biblioteka Muzyczna

Pomnik Stanisława Moniuszki w Katowicach

PUBLIKACJE

ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

- regularne próby
- wyjazdy szkoleniowo-integracyjne
- koncertowanie niezależnie od stylistyki
- animowanie lokalnej społeczności
- występy w strojach
- udział w festiwalach

CZEŚĆ każdej PIEŚNI!

spacery z przewodnikami
i występy chórów

wykład o znaczeniu pieśni
i chóralnego śpiewu

warsztat śpiewu białego

flash mob chórów z pieśnią na ustach

KATOWICE
15.09.2024 | 10:00

Katowice Miasto Ogrodów
Instytucja Kultury
im. Krystyny Bochenek
Plac Sejmu Śląskiego 2

Na spacery i warsztat
obowiązują zapisy:
www.institutkorfantego.pl

Maria Kroczek

https://youtu.be/weRpQE_dI6c

<https://youtu.be/VXIo6WeZe2E>

DZIAŁANIA UPOWSZECZNIAJĄCE

The 5th Night of Choirs

International Festival in Ruda Śląska

Międzynarodowy Festiwal V NOC CHÓRÓW w Rudzie Śląskiej

25 maja | START 17:00 | Plac Jana Pawła II

26 chórów | 12 lokalizacji | 44 koncerty

May 25 | START 5 PM | John Paul II Square

26 choirs | 12 locations | 44 concerts

www.nocchorow.pl

Szczegółowy program
na Facebooku i
stronie internetowej:

Detailed program
on Facebook
and website:

Patronat Honorowy / Honorary Patronage

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Partnerzy / Partners

Minister Edukacji

Województwo Śląskie

Województwo Śląskie

Honorary Patronat

Marszałek Województwa Śląskiego
Wojciech Saługa

Przewodnicząca Miasta

Ruda Śląska
Michał Piorańczyk

Patronat medialny / Media Partners

Patronat finansowy / Financial Partners

Sponsorzy / Sponsors

Co-funded by the European Union

Śląski Związek Chórów i Orkiestr zaprasza na

XXIX GÓRNOŚLĄSKIE PREZENTACJE

CHÓRÓW I ORKIESTR IM. RAJMUNDA HANKEGO

w Muzeum "Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie"

8 CZERWCA 2024, GODZ. 14:00 - 16:30

WYSTĄPIĄ:

- Chór Mieszany GWIAZDA z Chorzowa, dyrygent Danuta Domańska Garczarczyk
- Chór Mieszany OGNIWO z Katowic, dyrygent Adrian Lewandowski
- Ludowy Zespół Śpiewaczy OŻAROWIANKI z Ożarowic, dyrygent Szymon Piguła
- Gminny Chór JUTRZENKA z Ornontowic, dyrygent Joanna Pudlik
- Chór Mieszany LUTNIA z Chorzowa, dyrygent Łukasz Szmigiel
- Orkiestra Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, dyrygent Henryk Mandrysz

WARSZTATY:

- Galanda i czako • Malowanie szlajfek • Gry i zabawy podwórkowe •

 Muzeum
"Górnośląski Park
Etnograficzny
w Chorzowie"

 CHÓRÓW
i Orkiestr
im. Rajmunda Hankego

 chórtownia
international choral festival

 Śpiewak Śląski

POLSKI ZWIĄZEK KULTURALNO-OŚWIATOWY W REPUBLICE CZEŚKIEJ

XXXI ŚWIĘTO ŚLĄSKIEJ PIEŚNI CHÓRALNEJ

PATRONAT HONOROWY
SENATOR RC ANDRZEJ FEBER
WÓJT GMINY STONAWA TOMAŚ WAWRZYK

TROJOK

ŚLĄSKI

STONAWA • NIEDZIELA • 16.06.2024

PROGRAM:

- 9:30 UROCZYSTY PRZEMARSZ CHÓRÓW OD DOMU PZKO
- 10:00 KOŚCIÓŁ ŚW. MARII MAGDALENY W STONAWIE **MSZA ŚWIĘTA**
- 11:00 ZŁOŻENIE KWIATÓW NA MOGILE ŻOŁNIERZY POLSKICH POLEGŁYCH W 1919 R.
- 11:30 STONAWA – DOM PZKO **KONCERT POŁĄCZONYCH CHÓRÓW – WRĘCZENIE MIĘDZYNARODOWEJ NAGRODY IM. STANISŁAWA MONIUSZKI – SZchiO**
- 14:30 STONAWA – DOM PZKO **KONCERTY CHÓRÓW**
- 15:00 SUCHA GÓRNA – KOŚCIÓŁ ŚW. JÓZEFA W SUCHEJ GÓRNEJ
KONCERT PIEŚNI SAKRALNYCH
- 15:00 CZESKI CIESZYN – KOŚCIÓŁ NAJSWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA
KONCERT PIEŚNI SAKRALNYCH

PARTNERZY MEDIALNI:

REALIZACJĘ PROJEKTU FINANSOWO WSPARLI:

MINISTERSTWO
KULTURY

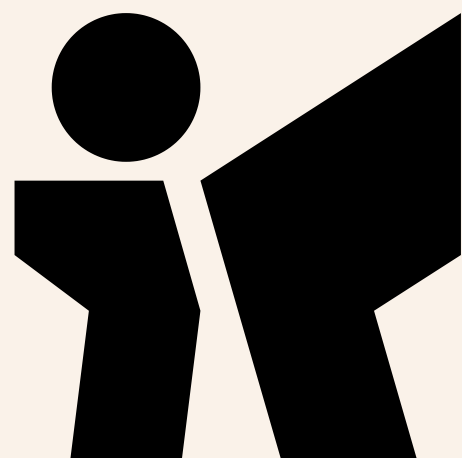

Moravskoslezsky
kraj

<https://youtu.be/vyQRwVdMy3s>

**INSTYTUT
IM. WOJCIECHA
KORFANTEGO**

**Dofinansowane przez
Unię Europejską**

Materiał opracowano dzięki mobilności w ramach programu ERASMUS
Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha KorfanteGO w Katowicach dla ekspertów niezawodowej edukacji dorosłych
pn. Traditions and Folklore in Today's Society odbytej w Sibiu (Transylwania/Rumunia) 17 – 22 lutego 2025 r.